

Piotr Kopiec

The John Paul II Catholic University of Lublin

Ecumenical Institute

e-mail: petrko@kul.lublin.pl

Chrześcijańska wizja alterglobalizacji Wkład Światowej Rady Kościołów

The Christian Vision of Alter-globalization. The Contribution of the World Council of Churches

The World Council of Churches (WCC) is the biggest and the most impactful ecumenical organization. It considers itself to be an area where Christians from all corners of the world meet. Yet apart from theological dialogue, from the very beginning the WCC has emphasized its social commitment. It is manifested in the in-depth reflection on social and political issues, in various programmes which fight against social problems, and in the contribution to the global debate on the future of the world. For two decades, theologians from the WCC have acknowledged that economic and cultural globalization are fundamental challenges for the world. In their opinion, globalization results in increasing poverty, particularly in the countries of the Global South, and in various social and political crises across the world. In order to face the threats related to globalization, they promote its different nature, one employing technological progress as well as an increase of social awareness concerning globalization. In the perspective of the WCC, Christianity, and the ecumenical movement in particular, has an inalienable task to inspire a new order in the globalizing world.

Keywords: World Council of Churches, ecumenism, alter-globalization, globalization

JEL Classification: F60, Z12

1. Wprowadzenie

Wśród pojęć, którymi opisywana jest współczesność, globalizacja zajmuje jedno z priorytetowych miejsc. Stała się słowem kluczowym, od kilkudziesięciu lat powtarzającym przez ekonomistów, socjologów czy kulturoznawców. Przypisywane są jej różne znaczenia i różne perspektywy. Różnie też jest oceniany jej wpływ na kondycję społeczeństw, kultur i gospodarek poszczególnych państw i regionów. Pojęcie to, powszechnie i niekiedy już bezwiednie stosowane, samo określa kontekst znaczeniowy dla różnych manifestów współczesnych działań politycznych. W konsekwencji stało się jednym z głównych obszarów refleksji i działania wielu organizacji i instytucji, począwszy od ośrodków badań procesów społecznych i politycznych *think-tanków* przez ponadnarodowe instytucje, jak ONZ aż po różnego rodzaju stowarzyszenia pomocowe.

Mimo to nieco zaskakująco może brzmieć stwierdzenie, że również Światowa Rada Kościołów (dalej: ŚRK) uznaje globalizację za jedno z najważniejszych wyzwań stojących przed współczesnymi społeczeństwami. Ta największa organizacja ekumeniczna, a więc z definicji chrześcijańska i kościelna, niejednokrotnie podkreślała wpływ procesów globalizacyjnych na społeczne i polityczne konteksty, w których funkcjonują Kościoły chrześcijańskie. Obserwacja panujących na całym świecie tendencji doprowadziła ją kilkanaście lat temu do diagnozy, że globalizacja stanowi dla chrześcijaństwa największy problem społeczny, a zmierzenie się z nim wymaga kompleksowej zmiany podstawowych paradygmatów społecznych, politycznych i, co w tym kontekście może najważniejsze, teologicznych. W diagnozie tej ŚRK opiera się na wieloaspektowej refleksji teologiczno-społecznej, na doświadczeniach Kościołów członkowskich z całego świata, a także na obecnych w myśleniu jej reprezentantów inspiracjach teologicznych, zwłaszcza *Social Gospel*.

ŚRK nie dąży jednak do formułowania naiwnego sprzeciwu wobec obiektywnych procesów globalizacji pojętej jako skracanie dystansu geograficznego i społecznego i wynikającej z postępu technologicznego i komunikacyjnego. W analizie zwraca uwagę raczej na konkretne paradygmaty neoliberalnego kapitalizmu, które jej zdaniem odpowiadają za destrukcyjne tendencje, niszczące współczesne społeczeństwa. Paradygmatom tym przeciwstawia inne modele, które mają na celu budowę świata bardziej sprawiedliwego i pokojowego.

Celem artykułu jest przedstawienie, w jaki sposób globalizacja jest ujmowana przez ŚRK oraz jakie rozwiązania proponuje ta największa organizacja ekumeniczna, aby odpowiadać na wyzwania związane z globalizacją. Przyjęto, że ekumeniści z genewskiej organizacji stworzyli teologiczno-społeczny program, który zbiega się z propozycjami ruchu alterglobalistycznego i w konsekwencji może zostać uznany za chrześcijańską wizję alterglobalizacji. Wnioskowanie prezentowane w artykule opiera się na analizie głównych dokumentów ŚRK dotyczących globalizacji i na syntetyzującej ekspozycji podstawowych interpretacji i propozycji w tych dokumentach zawartych.

2. Globalizacja i alterglobalizacja

Zbiór opracowań na temat globalizacji jest tak obszerny, a jej teoria tak powszechnie znana, że nie ma potrzeby rozwijania dużej liczby definicji. W kontekście omawianego tematu warto jednak zwrócić uwagę na trzy z nich. Anthony Giddens ze swej socjologicznej perspektywy globalizację definiuje jako *intensyfikację relacji społecznych w skali świata, łączącą oddalone od siebie miejsca w taki sposób, że to, co lokalne, kształtowane jest przez wydarzenia, które zachodzą setki mil stąd i vice versa*¹. Thomas Friedman, zajmując pozycję bardziej wartościującą, opisuje ją jako *nienasyconą integrację rynków, państw narodowych i technologii do stopnia wcześniej nigdy niedoświadczanego – w sposób, który uzdalnia jednostki, korporacje i państwa narodowe, by osiągnąć świat dalej, szybciej, głębiej i taniej niż kiedykolwiek wcześniej, i w sposób, który wywołuje gwałtowną reakcję tych, którzy są uproszedeni albo pozostawieni z tyłu przez ten nowy system*². Zaś konkluzją dla tego stwierdzenia może być dobitna uwaga Martina Khora: *globalizacja to to, co my w Trzecim Świecie nazywamy od kilku wieków kolonizacją*³.

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że poszczególne definicje uwypuklają różne aspekty globalizacji, z których trzy są najczęściej wyróżniane: ekonomiczny, polityczny i kulturowy. Aspekty te mogą być ujmowane jako współzależne, a współzależność ta stanowi o zagrożeniach, ale i szansach niesionych przez procesy globalizacyjne. Definiowanie zarówno zagrożeń, jak i szans jest zaś istotą pojęcia alterglobalizacji.

Termin „alterglobalizacja” został po raz pierwszy użyty w 1999 roku przez belgijskiego aktywistę Arnolda Zachariego, który zastąpił stosowany wcześniej przedrostek *anty-* prefiksem *alter-*⁴. Kategoria alterglobalizacji zaczęła wypierać w ten sposób powszechnie wcześniej stosowane pojęcie antyglobalizacji, ponieważ pozwalała przekazać opinii publicznej, że ruch alterglobalizacyjny nie chce walczyć z obiektywnym faktem coraz intensywniejszego zbiegania się państw i kontynentów, ale dąży do ukształtowania innej natury stosunków międzynarodowych. Pojęcie alterglobalizacji sugerowało, że gromadzące się wokół niego grupy nie są jedynie czynnikami protestu, ale proponują alternatywne rozwiązania dla krytykowanej przez nie globalizacji ekonomicznej, budowanej na myśli neoliberalnej. Dla uporządkowania kwestii nomenklatury należy jednakże dokonać pewnej uwagi etymologicznej. Mianowicie termin *alterglobalism* rzadko pojawia się w literaturze anglojęzycznej, używa się w niej raczej wciąż pojęcia *antyglobalism*. Funkcjonuje on natomiast powszechnie w literaturze hiszpańskojęzycznej (*movimiento altermundialista*) oraz portugalskojęzycznej (*movimento alterglobalização*)⁵.

¹ A. Giddens, *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge 1990, s. 64.

² T. Friedman, *The Lexus and the Olive Tree*, Farrar, Straus and Giroux, New York 1999, s. 7.

³ N. Al-Rodhan, *Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition*, Geneva Centre for Security Policy, Geneva 2006, s. 14.

⁴ J.B. Bakindika, *Du procès de la globalisation dans la post-modernité: vers un nouvel ordre international*, Éditions Publibook, Paris 2008, s. 34.

⁵ S. Waters, *Between Republic and Market. Globalization and Identity in Contemporary France*, Continuum Books, London–New York 2012, s. 144.

W konsekwencji można stwierdzić, że pojęcie alterglobalizacji ma znaczenie dynamiczne, nieobejmujące jedynie krytyki, ale wskazujące konkretne rozwiązania. Staje się semantycznym parasolem, pod którym gromadzą się setki organizacji, instytucji i ruchów społecznych, noszących na sztandarach manifesty dążenia do zmiany natury globalizacji. Czerpie z różnych filozofii politycznych i systemów ideologicznych, najczęściej lewicowych, ale również pochodzących z idei rodzących się w krajach spoza klubu potęg gospodarczych i politycznych. Idee te wyrażają poczucie skrzywdzenia i niegodzenia się na oblicze globalizacji sprowadzającej się do neoliberalnego porządku ekonomicznego i kulturowej westernizacji. Wspólnym zawołaniem ruchów alterglobalistycznych jest hasło „inny świat jest możliwy” (*another world is possible*)⁶.

Najważniejszą organizacją gromadzącą alterglobalistów jest założone w 2001 roku w Porto Alegre w Brazylii Światowe Forum Społeczne (*World Social Forum*). Początek miało ono we wspomnianych protestach przeciwko międzynarodowym instytucjom utożsamianym z władzą stojącą na straży neoliberalnego porządku. Jego inicjatorzy założyli, że nie będzie to kolejna organizacja pozarządowa (NGO), ale otwarta platforma wymiany idei i pomysłów dotyczących alternatywnych wizji globalizacji i stroniąca od kształtowania trwałych struktur. Stopniowo forum zyskiwało coraz większy rozmach, stając się organizacją globalną. Świadczą o tym statystyki, np. w spotkaniu w Nairobi w 2007 roku uczestniczyło 1400 różnych organizacji pochodzących ze 110 krajów.

Zasięg i rozmiar oraz ideologiczna, kulturowa, społeczna i polityczna różnorodność Światowego Forum Społecznego decydują o elastyczności i pluralizmie jego struktury. Forum może być przedstawione jako sieć sieci, w której nie istnieje żadna jednomyślnie przyjęta ideologia, żaden lider czy dominująca grupa ani też żadna jednomyślnie zaakceptowana droga działania. Próbując opisać jego naturę, wskazuje się wręcz na ścierające się w nim przeciwstawne stanowiska oraz deklarowane wartości⁷. Niemniej jednak, niezależnie od wewnętrznych różnic i sprzeczności ideologicznych, istnieją w nim pewne instrumenty jedności. Są to, naturalnie poza przekonaniem o destrukcyjnym charakterze aktualnych paradygmatów globalizacji, świadomość powszechności problemów, idące za nią przekonanie o konieczności ustanowienia globalnej współpracy oraz idea „ponownego odkrycia demokracji”. Uczestnicy forum są mianowicie przekonani o tym, że współczesny świat wymaga reinterpretacji pojęcia demokracji, przede wszystkim dlatego, że dominujący model demokracji przedstawicielskiej sprzyja skostnieniu elit władzy. Świat tymczasem potrzebuje demokracji oddolnej, obywatelskiej (*grassroots democracy*), podporządkowania wszystkich relacji społecznych i ekonomicznych *radikalnemu, partycypacyjnemu i żywemu procesowi demokratycznemu*⁸. Do tych bardziej ogólnych i mających aksjologiczny charakter czynników może zostać dołączona lista

⁶ W.F. Fisher, T. Ponniah, *The World Social Forum and Reinvention of Democracy* [w:] *Another World is Possible. Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum*, Zed Books, London 2003, s. 5.

⁷ Fisher i Ponniah, porządkując te wewnętrzne kontrowersje, odnoszą je do pięciu podstawowych dylematów: „rewolucja a reforma”, „środowisko a ekonomia”, „prawa człowieka a protekcyjizm”, „uniwersalizm wartości” oraz „lokalny, narodowy i globalny”. Cf. ibidem, s. 8.

⁸ Ibidem, s. 13.

szczególonych postulatów, które znajdują ogólną akceptację wewnątrz forum. Listę tę tworzą takie hasła, jak: wdrożenie demokratycznej kontroli nad zewnętrznym zadłużeniem, zainicjowanie demokratycznej regulacji działania międzynarodowych korporacji, zapewnienie globalizacji negocjacji zbiorowych, utworzenie Światowego Parlamentu Wody, zagwarantowanie niezależności lokalnych rynków żywności, monitorowanie kapitału oraz rządów przez instytucje społeczeństwa obywatelskiego, zapewnienie edukacji dla wszystkich, zagwarantowanie możliwości egzekwowania praw społecznych, ekonomicznych i kulturowych oraz promowanie nowej cywilizacji solidarności⁹.

Światowe Forum Społeczne bez wątpienia jest ważnym źródłem inspiracji dla ŚRK. Rada dała temu wyraz wprost, stwierdzając np. w jednym z dokumentów:

Spotykając się tu, w brazylijskim Porto Alegre, siedzibie Światowego Forum Społecznego, jesteśmy dzięki konstruktywnemu i pozytywnemu orędziu ruchów w nim się gromadzących napelnieni odwagą, że alternatywy są możliwe¹⁰.

W wielu obszarach refleksji, zwłaszcza odnoszących się do zagadnień ekonomicznych i politycznych, ŚRK korzysta z propozycji formułowanych przez ŚFS. Sama również adaptuje hasło alterglobalizacji: „inny świat jest możliwy”.

3. Społeczne zaangażowanie Światowej Rady Kościołów

Ruch ekumeniczny od momentu powstania charakteryzował się społecznym zaangażowaniem. Już pierwsze fakty historyczne leżące u podstaw ekumenizmu są tego świadectwem. Powstały w 1920 roku ruch „Życie i Działanie”, będący pionierską organizacją ekumeniczną, łączył dążenie do jedności chrześcijan z refleksją i działalnością społeczną. Gromadzący się w nim teolodzy i aktywiści ekumeniczni podzielali przekonanie, że jednoczące się chrześcijaństwo powinno wpływać na życie społeczne, polityczne i gospodarcze tak, aby aktywnie stawiać czoło problemom społecznym i promować sprawiedliwe i pokojowe struktury społeczne. Dobrą ilustracją formułowanego przez nich modelu stosunków społecznych jest manifest z 1925 roku:

W imię Ewangelii stwierdziliśmy, że gospodarka nie może bazować jedynie na pożądaniu indywidualnego zysku, ale że powinna być prowadzona ku służbie społeczeństwu. Własność powinna być traktowana jako dana w zarządzanie, z którego rachunek musi się zdać przed Bogiem. Miejsce konfliktów powinna zastąpić współpraca pomiędzy pracą i kapitałem, tak by zarówno pracodawcy i zatrudnieni mogli widzieć swój udział w gospodarce jako wypełnienie powołania¹¹.

⁹ Ibidem, s. 14.

¹⁰ AGAPE: *A Call to Love and Action* [w:] *God, in Your Grace... Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches*, red. L. Rivera-Pagán, WCC Publication, Geneva 2007, s. 221.

¹¹ P. Bock, *In Search for a Responsible World Society. The Social Teaching of the World Council of Churches*, The Westminster Press, Philadelphia 1974, s. 53.

Od samego początku w ruchu ekumenicznym widoczne były inspiracje teologią *Social Gospel* (Społeczna Ewangelia). Kierunek ten, powstały pod koniec XIX wieku w Stanach Zjednoczonych, wywarł duży wpływ nie tylko na protestantyzm tego okresu, ale miał wyraźne konsekwencje w kierunkach socjologicznych i programach politycznych, by wspomnieć tu takie postaci, jak prezydenci Stanów Zjednoczonych Theodore Roosevelt czy Woodrow Wilson¹². Teologia *Social Gospel* przyjmowała, że chrześcijanie powinni aktywnie działać w kierunku promowania społecznej solidarności i sprawiedliwej organizacji społeczeństwa. Aktywność, przejawiającą się w działaniach rozwiązujących różne społeczne problemy, ujmowała jako realizację Królestwa Bożego na ziemi. Teologiczna interpretacja *Social Gospel* zasadzała się na przekonaniu o istnieniu grzeszności ładu społecznego – a więc błędnych i niesprawiedliwych struktur społecznych, które prowadzą do wykluczenia czy nędzy człowieka w warunkach zmieniających się mechanizmów gospodarczych i politycznych.

Social Gospel stanowi jedno z najważniejszych inspiracji teologicznych dla ŚRK. Choć w radzie ścierały się i nadal ścierają różne tradycje, to bez wątpienia Społeczna Ewangelia często stawała się dominantą w jej działaniach, a jej teologicznym myśleniem przenikniętych było wielu ekumenicznych liderów, którzy asystowali przy powstaniu ŚRK.

ŚRK została powołana w 1948 roku, choć prace przygotowawcze do jej założenia rozpoczęły się dekadę wcześniej. Powstała z połączenia dwóch pionierskich organizacji ekumenicznych – Komisji „Wiara i Ustrój” oraz ruchu „Życie i Działanie”. Sama siebie określiła jako *wspólnotę Kościołów, które wyznają Jezusa Chrystusa jako Boga i Zbawiciela zgodnie z Pismem i dążą do wspólnego wypełniania powołania na chwałę jednemu Bogu, Ojcu, Synowi i Duchowi Świętemu*. Obecnie należy do niej 349 Kościołów wywodzących się ze 140 krajów. W konsekwencji jej członkami jest ponad 550 milionów chrześcijan¹³. Stosując kryterium liczebności, można zatem stwierdzić, że jest najbardziej reprezentatywną instytucją ukazującą chrześcijaństwo niekatolickie, reprezentującą różne tradycje wyznaniowe, przede wszystkim prawosławie, anglikanizm, metodyzm, luteranizm i tradycje reformowane.

Spostrzeżenie o społecznym zaangażowaniu, które dotyczyło początków ruchu ekumenicznego, odnosi się również do ŚRK. Od momentu powstania rada bardzo mocno akcentowała znaczenie refleksji i działań społecznych. Już na pierwszym Zgromadzeniu Ogólnym w Amsterdamie w 1948 roku, w warunkach powojennej zniszczonej Europy oraz nabrzmiewającego konfliktu między światem komunistycznym i kapitalistycznym, teologowie rady sformułowali kompleksowy program interpretujący aktualne okoliczności polityczne oraz społeczne i stanowiący model dla poszczególnych Kościołów członkowskich w ich reagowaniu na społeczne wyzwania. Myślenie ekumenistów z ŚRK można byłoby zilustrować dwoma kluczowymi i powtarzającymi się w tej refleksji elementami:

¹² Ch.H. Lippy, *Pluralism Comes of Age: American Religious Culture in the Twentieth Century*, Routledge, New York 2015, s. 127.

¹³ Cf. *An Introduction to the World Council of Churches*, s. 3, <http://www.oikoumene.org/en/about-us/about-us/wcc-intro-brochure> (data dostępu: 2.06.2013).

spostrzeżeniem, że pewne zjawiska, takie jak ubóstwo, mają charakter systemowy i wymagają systemowych rozwiązań, również przy udziale Kościoła, oraz przekonaniem o konieczności pewnego teologicznego elityzmu i wynikającym stąd dążeniem do budowy świadomych elit chrześcijańskich.

Społeczna refleksja formułowana na łonie ŚRK jest bardzo bogata i różnorodna, a różnorodność ta odzwierciedla konteksty teologiczne, kulturowe, polityczne, ekonomiczne i społeczne, z których wywodzą się reprezentanci poszczególnych Kościołów członkowskich. Dlatego też, przystępując do jakiegokolwiek próby interpretacji społecznego nauczania ŚRK, trzeba mieć świadomość różnic, jakie panują wewnątrz rady. Niemniej jednak, dokonując pewnej syntezy tej refleksji, można zaryzykować wyodrębnienie trzech modeli, które w niej dominują i które stanowią podsumowanie idei oraz działań podejmowanych przez ŚRK. Modele te różnią się, ale nie są rozłączne. Raczej, koncentrując się na pewnych elementach, mogą być ujmowane jako komplementarne wobec siebie. Stanowią również świadectwo przemian zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, które następowały w ŚRK.

Najstarszym z nich jest pojęcie społeczeństwa odpowiedzialnego. Sformułowane na wspomnianym już Zgromadzeniu Ogólnym w Amsterdamie odpowiadało na dezorientację wielu chrześcijan, narastającą w warunkach konfliktu ideologicznego między światem komunistycznym i kapitalistycznym, a także coraz szybszych przemian społecznych wynikających z postępu technologicznego i gospodarczego¹⁴. Model ten dostarczał teologicznej argumentacji dla zaangażowania się Kościołów chrześcijańskich w życie społeczne, przede wszystkim poprzez aktywne wpływanie na kulturę i kształtowanie odpowiednich postaw społecznych. Jednocześnie zalecał powstrzymanie się od jednoznacznego popierania jakiegось ideologii. Akcentował rolę liderów życia kościelnego, którzy, świadomi znaczenia zjawisk i problemów społecznych, powinni rozpowszechniać tę świadomość w swych Kościołach. Świadomość tę i towarzyszącą jej konieczność odpowiedzialności ukazywał jako etyczny nakaz wynikający z powołania chrześcijańskiego¹⁵.

Model społeczeństwa odpowiedzialnego do dziś odgrywa ważną rolę w przepowiadaniu ŚRK. Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku został jednak zastąpiony przez model zrównoważonego rozwoju. Zmiana ta była wypadkową kilku czynników, przede wszystkim przystąpieniem do ŚRK większej liczby Kościołów z tzw. Globalnego Południa. Kategoria zrównoważonego rozwoju tym różniła się od poprzedniego modelu, że dopuszczała możliwość aktywnego wsparcia tych sił politycznych, które refleksyjnie i systematycznie organizują życie społeczne. W praktyce wiązało się to z akceptowaniem strategii rozwoju, które od lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku wprowadzane były w wielu krajach, zwłaszcza uzyskujących niepodległość w wyniku dekolonizacji, a w konsekwencji z popieraniem konkretnych pozycji ideologicznych.

Model ten był bardziej polityczny niż poprzedni, dlatego też pojawiły się wobec niego zarzuty, że prowadzi do polityzacji chrześcijaństwa. Dodatkowo jego narastającą krytykę spowodowały rozczarowania wywołane niepowodzeniami

¹⁴ P. Albrecht, *The Situation of Ecumenical Social Thought Today*, s. 5 (archiwa ŚRK, box nr 243.02.8).

¹⁵ P. Kopiec, *Chrześcijańska alterglobalizacja. Światowa Rada Kościołów na rzecz budowy globalnego społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, s. 167.

wielu strategii pomocowych. W wyniku reinterpretacji, ale też i pewnej selektywnej kompilacji obu omówionych modeli na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku narodził się trzeci, który można określić jako model Teologii i Ekonomii Życia. Paradygmat ten jeszcze silniej wyraża potrzebę zmiany porządku polityczno-społecznego oraz zmiany kultury. O ile jednak poprzednie modele koncentrowały się na aktywnościach podejmowanych od „globalności do lokalności”, a więc na strategiach politycznych w skali makrospołecznej, o tyle wyróżniony tu trzeci model akcentuje potrzebę działania od „lokalności do globalności”. Oznacza to, że rozwiązania poszczególnych kwestii muszą następować na poziomie lokalnym i być opracowywane przez reprezentantów lokalnych społeczności z maksymalnym odniesieniem się do miejscowych uwarunkowań. Zbiega się to z pojęciem ponownego odkrycia demokracji, określającego działania ruchów alterglobalistycznych. Należy również wspomnieć, że zarówno to pojęcie, jak i pojęcie zrównoważonego rozwoju pojawiło się w ruchu ekumenicznym wcześniej niż w refleksji aktorów polityki międzynarodowej.

4. Światowa Rada Kościołów wobec procesów globalizacyjnych

Stosunek ŚRK do globalizacji może być opisany w szablonie wyznaczonym przez wymienione powyżej modele. Warto jednak wpiąć odnieść się do wyrażanych niejednokrotnie przez wielu komentatorów uwag, że ekumenizm i globalizacja wewnątrznie się zbiegają, a o zbieżności świadczy już najbardziej podstawowe spostrzeżenie etymologiczne: pojęcie ekumenizmu pochodzi z greckiego słowa *oikoumene*, co oznacza cały (zamieszkały) świat. Zbieganie się ekumenizmu i globalizacji bardzo wyraźnie dostrzegał były sekretarz generalny ŚRK, Konrad Raiser, kiedy zauważał, że chrześcijaństwo jako pierwsze i w sposób najbardziej wszechstronny spośród różnych religii ujmowało i ujmuje zjawisko globalizacji, co więcej, w obrębie chrześcijaństwa to właśnie w ruchu ekumenicznym powstały pierwsze systematyczne interpretacje tego zjawiska¹⁶. Raiser dodawał, że etiologia ruchu ekumenicznego, wyrastająca z misji Kościołów chrześcijańskich, genetycznie wiąże ekumenizm z procesami globalizacyjnymi, ponieważ misje towarzyszyły i wspierały wpiąć kolonizację, a później dekolonizację, a misjonarze byli rzecznikami odpowiednio modernizacji, a później formowania niezależnej tożsamości narodowej. Poprzednik Raisera na stanowisku sekretarza generalnego, Philip Potter, także mocno akcentował, że refleksja dotycząca globalizacji na łonie ekumenizmu wyprzedzała niejako karierę tego pojęcia w światowych środkach masowego przekazu i programach politycznych¹⁷.

¹⁶ K. Raiser, *For a Culture of Life. Transforming Globalization and Violence*, WCC Publications, Geneva 2002, s. 49.

¹⁷ P. Potter, *Introduction. The Ecumenical Movement Facing Globalization in the 20th Century* [w:] U. Duchrow, *Colloquium 2000. Faith Communities and Social Movements Facing Globalization*, World Alliance of Reformed Churches, Geneva 2002, s. 9.

Ujmując nauczanie ŚRK odnośnie globalizacji w trzech wyróżnionych wyżej modelach, należy powiedzieć, że globalizacja staje się centralnym zagadnieniem w ostatnim z nich, a więc w modelu Teologii i Ekonomii Życia. Podkreślić jednak należy, że wiele komponentów składających się na tę refleksję zostało wypracowanych w modelach wcześniejszych. W budowaniu kategorii społeczeństwa odpowiedzialnego teologowie, choć nie nazywali tego wprost, wielokrotnie poddawali krytyce te zjawiska, które z globalizacją są wewnętrznie powiązane: pogłębiającą się coraz bardziej przepaść między bogatymi i biednymi, politykę afirmacji wzrostu gospodarczego, kulturę konsumpcjonizmu czy brak właściwych rozwiązań wobec przemian dotyczących sfery pracy. W modelu zrównoważonego rozwoju ŚRK dopełnia ekumeniczną perspektywą strategię zrównoważonego rozwoju promowane przez ONZ i inne organizacje międzynarodowe. Perspektywa ta bazuje na wspieraniu instytucjonalnych i refleksyjnych wysiłków podejmowanych przez różne organy rządowe i organizacje ponadrządowe, zmierzających do likwidacji negatywnych zjawisk społecznych, między innymi związanych z globalizacją, i formułuje dobitną krytykę paradygmatu wolnego rynku. Dobrze ilustruje ją określenie będące fragmentem jednego z raportów ŚRK:

Ekumeniczne ujęcie nabrzmiałych problemów ekonomicznych i ekologicznych bazuje na wizji ludzkiego rozwoju i życia z godnością, wewnątrz zrównoważonych społeczeństw. Taka wizja staje się realna tylko wtedy, gdy sprawiedliwość ekonomiczna, finansowa i ekologiczna jest określana holistycznie, przy demokratycznym uczestnictwie na wszystkich poziomach. Wizja ta nie będzie nigdy osiągnięta w sytuacji, gdy materialna ponadobfitość, którą cieszą się mała część globalnej zbiorowości, wciąż powiększa się, ramię w ramię i często kosztem skrajnych potrzeb ogromnej części tej samej zbiorowości, skutkując wzrostem nierówności¹⁸.

Oba te modele dostarczają istotnej treści i metod dla interpretacji procesów globalizacji w trzecim paradygmacie. Kategoria Teologii i Ekonomii Życia jest wyodrębniona z dwóch oddzielnych propozycji teologicznych, które jednakże wzajemnie siebie warunkują. Kształtująca się mniej więcej od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku skupia się nie tyle na formułowaniu korekt w systemie gospodarczym i społecznym czy poszukiwaniu rozwiązań w obrębie istniejącego systemu ekonomicznego i społecznego, ile na prezentowaniu innego paradygmatu społeczeństwa i gospodarki. W momencie, w którym świecki świat na przełomie tysiącleci diagnozował niepowodzenie dotychczasowych strategii pomocowych, polegających na stymulowaniu rozwoju¹⁹, ekumeniści ze ŚRK założyli, że bez głębokiej zmiany kulturowej działania pomocowe wciąż będą leczeniem objawów, ale nie przyczyn. Uznali przy tym, że ŚRK powinna wychodzić krok przed organizację świeckie, promując idealne kategorie, które stanowić mają punkt odniesienia.

¹⁸ *In Larger Freedom. High-Level Panel Report on Threats, Challenges and Change Report of Millennium Project* [w:] *The Churches in International Affairs. Reports 2003–2006*, World Council of Churches, Geneva 2007, s. 161.

¹⁹ J. Sachs, *Koniec z nędzą. Zadanie dla naszego pokolenia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 92.

Najważniejszym punktem wytyczającym kierunek w nauczaniu ŚRK o globalizacji było uznanie na Zgromadzeniu Ogólnym w Harare w 1998 roku globalizacji za główny proces organizujący życie i wywołujący kryzysy społeczne, polityczne i gospodarcze we współczesnym świecie. W raporcie końcowym teologowie ze ŚRK jednoznacznie stwierdzają, że za wzrastającym zasięgiem ubóstwa, zniszczeniem środowiska oraz niesprawiedliwością polityczną i społeczną, które pojawiają się w wielu miejscach na świecie, stoi globalizacja ekonomiczna napędzana przez neoliberalną filozofię nienasyconego rynku. Wobec tej diagnozy i odpowiadając na głosy chrześcijan ze światowych peryferii gospodarczych i politycznych, ŚRK sformułowała program, który nazwała Alternatywną Globalizacją Skierowaną do Ludzi i Ziemi (*Alternative Globalization Addressing People and Earth*, AGAPE) i który wyrażał ideę Ekonomii Życia. Autorzy programu zakładają, że kompleksowy charakter procesów globalizacyjnych czyni jeszcze pilniejszym działanie ekumeniczne, łączące Kościoły chrześcijańskie²⁰. Uznają, że jedynie wspólna refleksja i wspólne działanie mogą uformować skuteczną odpowiedź na wyłaniające się ciągle zagrożenia. Dramatycznie pogłębiająca się przepaść między bogatymi i biednymi, nadmierna konsumpcja niektórych, powiązane z sobą kryzysy finansowe, społeczne i ekonomiczne, ekologiczne i klimatyczne, stanowią ciągłe zagrożenie dla ludzkości i ziemi²¹. Dlatego też ekumeniści określają współcześnie dominujące systemy ekonomiczne mianem Ekonomii Śmierci. Ekonomia Życia musi zaproponować alternatywy. W konsekwencji chrześcijaństwo powinno walczyć o zupełnie nowy paradygmat, o nowy porządek ekonomiczny i społeczny. Kościoły, sprzeciwiające się destrukcyjnym efektom neoliberalnej globalizacji, muszą więc nie tylko brać udział w politycznych strategiach i programach łagodzących jej konsekwencje czy uczestniczyć w formułowaniu alternatywnych propozycji, które zmieniają mechanizmy rozwoju gospodarczego, ale także zmierzać do promowania zmiany kulturowej, w której rozwój ekonomiczny przestanie być celem samym w sobie.

Diagnoza ta zakorzeniona jest również chrystologicznie. Jak stwierdzają autorzy programu, Chrystus identyfikował się z biednymi i wykluczonymi nie tylko ze względu na odczucie miłosierdzia, ale ponieważ *ich życie świadczyło o grzeszności systemu i struktur*²². W konsekwencji przed Kościołami chrześcijańskimi stoi wezwanie do aktywnego działania zawsze wtedy, gdy system i struktury implikują niesprawiedliwość i ubóstwo.

Nasza wiara obliuguje nas do poszukiwania sprawiedliwości, do świadczenia o Bożej obecności i do uczestnictwa w życiu i zmaganiu się ludzi, którzy są cierpiącymi i zagrożeni przez struktury i kultury: kobiet, dzieci, ludzi żyjących

²⁰ *Alternative Globalization Addressing People and Earth. A Background Document*, World Council of Churches, Geneva 2005, s. 2.

²¹ R. Mshana, A. Peralta, *Economy of Life. Linking Poverty, Wealth and Ecology*, WCC Publications, Geneva 2010, s. 1.

²² *Ibidem*, s. 3.

w biedzie zarówno w miastach, jak i na wsi, autochtonów, wspólnoty dyskryminowane rasowo, ludzi niepełnosprawnych, Dalitów, imigrantów przymuszanych do pracy, uchodźców i mniejszości religijnych i etnicznych²³.

Kościół musi być agentem *metanoi*, głoszącym ludziom duchowość przemieniającą (*transformative spirituality*)²⁴, która zobowiązuje go do ciągłego, wielowymiarowego i aktywnego uczestnictwa w kształtowaniu kultury życia. Ekonomia Życia jest zaś jej częścią. Jej formowanie musi odbywać się w ciągłym dialogu i współdziałaniu z innymi religiami i instytucjami globalnego społeczeństwa obywatelskiego. Jako że globalizacja w zależności od kontynentu i kraju przejawia się w różny sposób, Kościoły muszą wciąż na nowo definiować odpowiedzialność, budować sieci solidarnościowe i wchodzić w sojusze z lokalnymi organizacjami starającymi się o bardziej sprawiedliwe i pokojowe społeczeństwo²⁵. Promowanie alternatywnej wizji globalizacji staje się nakazem etycznym, uzasadnionym teologicznym powołaniem, stojącym przed Kościołami i jednocześnie ruchem ekumenicznym.

5. Podsumowanie

Ekonomia Życia stała się jedną z dominujących idei w pracach ŚRK właściwie aż do dziś. Tematyka z nią związana podejmowana była na kolejnych zgromadzeniach ogólnych – w Porto Alegre w 2006 r. oraz w Pusan w 2013 r., a także na wielu spotkaniach organizowanych i współorganizowanych przez radę. Stała się inspiracją dla rozwijania konkretnych technicznych postulatów gospodarczych, jak na przykład deklaracji z São Paulo z 2012 roku, wzywającej do budowy nowej architektury finansowej i ekonomicznej i wskazującej listę elementów tworzących taką architekturę²⁶. Promowana przez ŚRK stanowi klucz do interpretacji globalizacji wśród wielu Kościołów chrześcijańskich w skali ogólnoświatowej. Choć jej postulaty mogą brzmieć życzeniowo i idealistycznie, to jednak, jak już zaznaczono, ekumeniści uznają, że powinni iść krok naprzód – bardzo wyraźnie podkreślać, że świat, aby uniknąć katastrofy, musi dążyć do głębokiej zmiany kulturowej, w której ekonomia stanie się zjawiskiem społecznym, a nie odwrotnie. Można więc powiedzieć, że ŚRK promuje Wielką Transformację opisaną przez Karla Polanyiego *à rebours*. Chrześcijanie są zaś według niej powołani, aby być w awangardzie tej zmiany.

Wizja, którą prezentuje ŚRK, może być nazwana chrześcijańską alterglobalizacją. W swych działaniach ŚRK szeroko czerpie z programów ekonomicznych, społecznych i politycznych tworzonych w ramach ruchu alterglobalistycznego. Podobnie jak jego przedstawiciele, genewska organizacja nie odrzuca globalizacji

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ P. Kopiec, op. cit., s. 223.

²⁶ *The São Paulo Statement. International Financial Transformation for the Economy of Life* [w:] R.R. Mshana, A. Peralta, op. cit., s. 99.

jako takiej, ale jej neoliberalną wersję. Uznaje, że to ruch ekumeniczny jest szczególnie powołany do tego, aby być rzecznikiem innej globalizacji, wykorzystującej zbliżanie się poszczególnych rejonów świata do promowania bardziej sprawiedliwego i pokojowego porządku.

Bibliografia

- Albrecht P., *The Situation of Ecumenical Social Thought Today* (archiwa ŚRK, box nr 243.02.8).
- Al-Rodhan N., *Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition*, Geneva Centre for Security Policy, Geneva 2006.
- Alternative Globalization Addressing People and Earth. A Background Document*, World Council of Churches, Geneva 2005.
- Bakindika J.B., *Du procès de la globalisation dans la post-modernité: vers un nouvel ordre international*, Éditions Publibook, Paris 2008.
- Bock P., *In Search for a Responsible World Society. The Social Teaching of the World Council of Churches*, The Westminster Press, Philadelphia 1974.
- Fisher W.F., T. Ponniah, *The World Social Forum and Reinvention of Democracy [w:] Another World is Possible. Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum*, Zed Books, London 2003.
- Friedman T., *The Lexus and the Olive Tree*, Farrar, Straus and Giroux, New York 1999.
- Giddens A., *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge 1990.
- God, in Your Grace... Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches*, red. L. Rivera-Pagán, WCC Publication, Geneva 2007.
- Kopiec P., *Chrześcijańska alterglobalizacja. Światowa Rada Kościołów na rzecz budowy globalnego społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016.
- Lippy Ch.H., *Pluralism Comes of Age: American Religious Culture in the Twentieth Century*, Routledge, New York 2015.
- Mshana R.R., A. Peralta, *Economy of Life. Linking Poverty, Wealth and Ecology*, WCC Publications, Geneva 2010.
- Potter P., *Introduction. The Ecumenical Movement Facing Globalization in the 20th Century* [w:] U. Duchrow, *Colloquium 2000. Faith Communities and Social Movements Facing Globalization*, World Alliance of Reformed Churches, Geneva 2002.
- Raiser K., *For a Culture of Life. Transforming Globalization and Violence*, WCC Publications, Geneva 2002.
- Sachs J., *Koniec z nędzą. Zadanie dla naszego pokolenia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- The Churches in International Affairs. Reports 2003–2006*, World Council of Churches, Geneva 2007.
- Waters S., *Between Republic and Market. Globalization and Identity in Contemporary France*, Continuum Books, London–New York 2012.